

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 274:27(497.452)"15"

Prejeto: 30. 9. 2016

Barbara Žabota

prof. zgod. in prof. soc., arhivistka, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Mestni trg 27, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: barbara.zabota@zal-lj.si

Reformacija in protireformacija na Zgornjem Gorenjskem

IZVLEČEK

Na Zgornjem Gorenjskem sta v 16. stoletju nastali dve večji protestantski središči. Prvo se je razvilo na blejskem gospostvu pod taktirko predikanta Kristofa Fašanga in zakupnika gospostva Herbarda Auersperga. S povezavo krajev Lesce in Radovljica ter gradu Katzenstein pri Begunjah je doživelo razcvet drugo središče, kjer je bil osrednja osebnost predikant Peter Kupljenik, njegova velika podpornika pa sta bila zakupnik radovljiškega gospostva Moric pl. Dietrichstein in Julijana Kazianer. Ta je v svojem gradu v Begunjah poskrbel za prostor, kjer so se protestanti iz bližnjih krajev (največkrat so bili to radovljiški meščani) lahko v miru udeležili bogoslužja. V bolj nemirnih časih pa je grad nudil zatočišče preganjanim predikantom, npr. Juriju Dalmatinu in Danijelu Xylandru. Poleg dveh večjih središč je bilo v tem času tudi nekaj manjših krajev, kjer se je protestantizem vsaj nekaj časa lahko nemoteno razvijal (Bela Peč, Jesenice, Kropa). Konec reformacijskemu gibanju je naredila protireformacijska komisija pod vodstvom škofa Tomaža Hrena, ki je marca 1601 prišla na Zgornjo Gorenjsko.

KLJUČNE BESEDE

Bled, Lesce, Radovljica, Katzenstein pri Begunjah, Kranjska Gora, Bela Peč, Gorje, Jesenice, Kropa, savska fužina, Zásip, 16. stoletje, protestantizem, Kristof Fašang, Peter Kupljenik, predikanti, Herbard Auersperg, Moric pl. Dietrichstein, Julijana Kazianer, škof Tomaž Hren, protireformacijske komisije

ABSTRACT

REFORMATION AND COUNTER-REFORMATION IN ZGORNJA GORENJSKA

In the 16th century two major Protestant centres emerged in Zgornja Gorenjska. The first one developed in the seigniory of Bled under the leadership of preacher Kristof Fašang and the leaseholder of the Bled seigniory, Herbard Auersperg. The connections established between Lesce and Radovljica on the one hand and the Katzenstein Castle near Begunje on the other led to the flourishing of the second centre, with preacher Peter Kupljenik as the central figure and the leaseholder of the Radovljica seigniory, Moritz von Dietrichstein, and Juliana Kazianer as his main supporters. The latter arranged space in her castle near Begunje where the Protestants from the surrounding area (mostly townsmen from Radovljica) were free to practice their religion. During more turbulent times, however, the castle also provided refuge to persecuted preachers, including Jurij Dalmatin and Daniel Xylander. Apart from the aforementioned two major Protestant centres, there were also several smaller places where Protestantism could, at least for a while, develop unhindered (Bela Peč, Jesenice, Kropa). The Reformation in that area was ended by the Counter-Reformation commission under the Bishop Tomaž Hren, who visited Zgornja Gorenjska in March 1601.

KEY WORDS

Bled, Lesce, Radovljica, Katzenstein near Begunje, Kranjska Gora, Bela Peč, Gorje, Jesenice, Kropa, Sava ironworks, Zásip, 16th century, Protestantism, Kristof Fašang, Peter Kupljenik, preachers, Herbard Auersperg, Moritz von Dietrichstein, Juliana Kazianer, Bishop Tomaž Hren, Counter-Reformation commissions

Sredi 16. stoletja, ko je velik del kranjskega plemstva in meščanstva že postajal del protestantskega gibanja, so se vplivi reformacije čutili tudi na Zgornjem Gorenjskem. Tu je reformacijsko gibanje naletelo na precej ugodna tla, zato ne čudi dejstvo, da sta se v 16. stoletju na tem prostoru razvili dve večji protestantski središči. Okoli teh pa zasledimo še nekaj krajev, kjer je delovanje protestantov prav tako izpričano, vendar v manjšem obsegu.

Bled in blejsko gospostvo

Na Zgornjem Gorenjskem naj kot prvo večje protestantsko središče omenimo nekdanje blejsko gospostvo. Tu se je protestantizem zakoreninil že pred letom 1550, kar nam posredno dokazujejo cerkveni računi, nastali med letoma 1546 in 1552,¹ predvsem pa dejstvo, da so imeli nadzorno oblast nad gospodarstvom blejske župnijske cerkve Dietrichsteini, sicer zakupniki radovljiške graščine.² Moric pl. Dietrichstein je v omenjenih letih osebno sklepal cerkvene račune, vedno ob prisotnosti vseh župljanov, kar naj ne bi bila razširjena katoliška navada. Za cerkvene ključarje pa so bili tudi izvoljeni možje (npr. Finsinger, Legat, Krevljč, Rogač), ki so pozneje postali nosilni stebri protestantizma na Bledu.³

Okoli leta 1556⁴ je postal blejski župnik Krištof Fašang (*Faschang*), goreč protestant in širše priznan kot eden vodilnih mož nove vere na Kranjskem. Kot prvi je med letoma 1550 in 1560 širil evangelijski nauk na Bledu in med župljani pridobil veliko pristašev za novo vero. O njegovi gorečnosti priča tudi podatek, da je dobil skupaj z nekaterimi drugimi predikanti nalogo, da se mora prepričati o luteranski pravovernosti samega Primoža Trubarja.⁵

Pogoji za širjenje protestantizma so se še izboljšali, ko je postal zakupnik blejskega gospostva Herbard baron Auersperg (zakupnik v letih 1558–1574),⁶ prav tako goreč protestant. Poleg omenjenih dveh sta bila v neposredni bližini še Gregor Assler,⁷ duhovnik v Zásipu, ki je upravljal tudi otoško cerkev in proštijo do leta 1565, ko ga je odstavil briksenski komisar Georg Rumbl,⁸ in duhovnik v Lescah Peter Kupljenik.

V družini Auersperg na Bledu ni bil pristaš nove vere samo Herbard, temveč tudi njegova žena Marija Kristina, rojena Spaur-Valör,⁹ ki je med 22. in 24. junijem 1561 na svojem domu gostila samega Primoža Trubarja, ko se je na prošnjo deželnih stanov iz Uracha vračal preko Podkorena na Kranjsko. Dva dni po prihodu, na praznik sv. Janeza Krstnika (24. junij), je Trubar še pridigal na Bledu, potem pa od tu v spremstvu Morica pl. Dietrichsteina odšel najprej v Radovljico in nato na Brdo pri Kranju k baronu Egkhu.¹⁰

Prva sta novonastale verske razmere preiskovala ljubljanska kanonika David Hasiber in Baltazar Radlič. Z vizitacijo leta 1571 sta ugotovila, da ima predikant Krištof Fašang po lastni izjavi že okoli 1100 do 1200 pristašev nove vere, ne samo na Bledu, temveč tudi med plemstvom v okolici in njihovimi uradniki in služinčadjo. Redno naj bi obiskoval tudi oddaljene kraje, tam pridigal svojim privržencem in jih obhajal. V Kranjski Gori naj bi imel 12–14 privržencev, na Jesenicah sedem, v Pogliču v gorjanski župniji pet, v Podhomu pa dva hišna gospodarja. Iz Bohinja, kamor nova vera ni prodrla, je prihajal na Bled le dacar.¹¹

Briksenski škof je na informacije o širjenju protestantizma na blejskem gospostvu razmeroma hitro reagiral in leta 1572 kot zemljiški gospod poslal na Bled komisarja Matija Wertweina in Wolfganga Sölla pl. Aichberga, da bi ocenila razmere in pripravila protiukrepe.¹² Poročilo omenjenih komisarjev je v prvi vrsti govorilo o delovanju župnika Fašanga in o želji »večine« prebivalstva, da bi protestantizmu naredili konec ter Fašanga izgnali z Bleda. Komisarja sta zato najprej posredovala pri zakupniku baronu Auerspergu in pri radovljiškem arhidiakonu Tomažu Reutlingerju, da bi nastopila proti Fašangu, ki pa je že našel zaščito pri Dietrichsteinu in Grimšicu, lastniku gosposčine Grimščice.¹³ Ker s strani omenjenih dveh ni bilo jasnega odgovora, briksenski škof pa nad blejskim župnikom ni imel nobene oblasti in je proti njemu lahko nastopal le kot zemljiški gospod, sta komisarja zadevo predložila ljubljanskemu škofu Konradu Glušiču. Na škofovo prizadevanje so 22. marca 1572 deželnoknežje oblasti Fašanga izgnale z Bleda.¹⁴ Zaradi izгона se je pritožil pri deželnih sta-

¹ Gornik, *Bled*, str. 52.

² Gornik, *Luteranstvo*, str. 139.

³ Gestrin, *Bled*, str. 126; Gornik, *Bled*, str. 52; Gornik, *Luteranstvo*, str. 139.

⁴ Gornik navaja leto 1565, kar je napačno. Glej: Gornik, *Bled*, str. 52. Lilijana Žnidaršič Golec v svojem delu navaja, da je Fašang župnikoval na Bledu vsaj od leta 1558 dalje. Glej: Žnidaršič Golec, *Duhovniki*, str. 242.

⁵ Gornik, *Luteranstvo*, str. 139.

⁶ SI AS 721, Gospostvo Bled, fascikel 8: Instrukcija Herbardu baronu Auerspergu, glavarju gospostva Bled, o opravljanju službe (1. maj 1558). Gornikov podatek, da je Herbard postal blejski zakupnik šele leta 1568, je napačen. Glej: Gornik, *Bled*, str. 52.

⁷ Žnidaršič Golec, *Duhovniki*, str. 237.

⁸ SI AS 721, Gospostvo Bled, fascikel 43: Poročilo briksenskega komisarja Georga Rumbla (1565).

⁹ Marija Kristina Spaur-Valör je bila do konca svojega življenja goreča protestantka. Ko je 5. junija 1589 umrla, so jo čez tri dni (8. junija) pokopali v špitalski cerkvi sv. Elizabete v Ljubljani, kjer je bil pokopan tudi njen mož Herbard in še nekaj drugih protestantskih plemičev. Glej: SI AS 1073, Zbirka rokopisov, a.e. 272 (I-43r), fol. 40v.

¹⁰ Gruđen, *Zgodovina*, str. 645; Čampa, *Reformacija*, str. 37.

¹¹ Čampa, *Reformacija*, str. 37; Gruđen, *Zgodovina*, str. 725.

¹² SI AS 721, Gospostvo Bled, fascikel 43: Poročilo briksenskih komisarjev Mathiasa Wertweina in Wolfganga Sölla pl. Aichberga (1572).

¹³ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko I, škatla 94 (stari fascikel 54/10), snopič 5: Predikant Krištof Fašang na Bledu (1572–1600). Glej tudi: Adam, *Življenje*, str. 84; Kimovec, *Bled*, str. 43.

¹⁴ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko I, škatla 94 (stari fa-

novih, ki so mu za nadaljnje delovanje dodelili zášipško cerkev in 50 goldinarjev denarne podpore.¹⁵ Novi blejski župnik in hkrati otoški prošt je nato postal jeseniški župnik Matija Roban, ki ga je ljubljanska škofijska protireformacijska komisija ocenila kot pravovernega.¹⁶

Baron Auersperg je bil še vedno naklonjen reformaciji, zato Krištof Fašang ni imel večjih težav s ponovnim prihodom na Bled, potem ko sta se komisarja vrnila v Briksen. Ko je župnik Roban na Bledu prvič opravljal božjo službo, je prišel Fašang k cerkvi in začel zunaj na pokopališču pridigati. Ljudje so zapustili cerkev in raje odšli k Fašangovi pridigi, Roban pa je »moral« pred Fašangom začasno zbežati, ker se je »bal« za svoje življenje.¹⁷

V blejski okolici je Fašang deloval še leta 1573, ko mu je nadvojvoda Karel strogo prepovedal pridiganje v teh krajih. Sprva se je nekaj časa zadrževal pri Juriju Grimšicu in učil novo vero v neki hiši na

Herbard baron Auersperg (1528–1575), zasebna last
(foto: Barbara Žabota).

scikel 54/10), snopič 5: Dopis o odstavitvi župnika Krištofa Fašanga (20. marec 1572), fol. 315–320.

¹⁵ Čampa, *Reformacija*, str. 38; Gruden, *Zgodovina*, str. 725; Lavtižar, *Zgodovina*, str. 62; Gornik, *Luteranstvo*, str. 141.

¹⁶ NŠAL, KAL, Spisi, fasc. 21/1 (Vizitacijski zapisnik, 1571). Ljubljanska škofijska protireformacijska komisija je zaslišala več župnikov: Matevža Grošlja, radovljiškega arhidiakona, Štefana Dolenca, župnika v Kranjski Gori, Matijo Robana, jeseniškega župnika, Luko Schwära, župnika v Gorjah, Hieronima Winterja, župnika v Mošnjah, ter Petra Kupljenika, župnika v Škofji Loki, in Krištofa Fašanga, blejskega župnika. Zadnja dva sta priznala, da sta protestanta (*bekbent sich zue der augspurgischen confession*), ostali pa so se izrekli za katolike.

¹⁷ Gornik, *Luteranstvo*, str. 140.

Rečici,¹⁸ nato pa se je umaknil k Auerspergom na grad Nadlišek na Blokah.¹⁹ Hudo bolnega so ga od tam 11. septembra 1580 pripeljali v Ljubljano, kjer je naslednjega dne umrl. Pokopali so ga 15. septembra na pokopališču pri Sv. Petru.²⁰ Z njegovim odhodom z Bleda pa reformacijsko gibanje ni bilo uničeno, saj je bilo tu že trdno zakoreninjeno in je imelo veliko privrženecv. V okolici so delovali še drugi predikanti, npr. Mägerle, nekdanji blejski grajski oskrbnik, je deloval v Bohinju in Peter Kupljenik v Begunjah.²¹

Preobrat se je zgodil leta 1574, ko briksenski škof ni več obnovil najemne pogodbe z baronom Auerspergom, temveč je dal blejsko gospostvo v zakup Janezu Jožefu Lenkoviču, katoličanu in vnetemu nasprotniku protestantizma.²² V času Herbardovega zakupništva je bil briksenski pomožni škof Janez Tomaž baron Spaur, brat Herbardove žene Marije Kristine, ki je bil zaradi svaštva razcepljen. Kot »uslužbenec« briksenske škofije je moral zavarovati posest in braniti katolicizem, ki ga je tudi sam poosebljal, po drugi strani pa ga je omejevala družinska pripadnost. Janez Tomaž in Herbard sta bila v dobrih odnosih, kar dokazuje tudi ohranjena korespondenca, ki ni bila le poslovne narave. Temu navkljub pomožni škof Spaur ni mogel preprečiti odločitve, ki jo je sprejel briksenski škof o novem zakupniku.²³

Janez Jožef Lenkovič je takoj ostro nastopil proti svojim protestantskim podložnikom ter prepovedal prejemanje obhajila pod obema podobama in udeležbo pri protestantskem bogoslužju, ni jim več podeljeval izpraznjenih kmetij, ostro je nastopil tudi proti kmetom, ki so se zaradi tega s pritožbo obrnili na deželne stanove, z gospostva pa je izgnal tudi vse na novo prišle protestante. Takšen nastop je še bolj zaostрил odnose med katoličani in protestanti, ki so še vedno vztrajali v novi veri.²⁴ Pojavljati so se začele tudi večje zadrege, ker protestanti niso imeli lastnega pokopališča. Svojih pokojnih tako zdaj niso imeli kje pokopati, saj je bil pokop protestantov na katoliškem pokopališču strogo prepovedan.²⁵

¹⁸ Prav tam, str. 141.

¹⁹ Gruden, *Zgodovina*, str. 725.

²⁰ »Den 11. sept[embris] ist herr Christoph Faschang kranker von Nadlischek hieher gebracht und des folgenden tags in der nacht umb 9 vhr sanfft in christo eingeschlaffen, dessen leich ist den 15. dits zu S[ann]t Peter in kirchhoff begraben und herr Christoph Spindler die leichpredig gethan.« Glej: SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko I, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 295r.

²¹ Gornik, *Bled*, str. 53.

²² SI AS 721, Gospostvo Bled, fascikel 6: Obligacijsko pismo Janeza Jožefa Lenkoviča glede prevzema gospostva Bled (22. maj 1574, Bled) in instrukcija Lenkoviču o opravljanju službe (22. maj 1575).

²³ SI AS 721, Gospostvo Bled, fascikla 46 in 47: Korespondenca med Herbardom baronom Auerspergom in pomožnim škofom Janezom Tomažem baronom Spaurom. Glej tudi: Wallner, Herbard, str. 149–262; Preinfalk, *Auerspergi*, str. 94–95; Kimovec, *Bled*, str. 42.

²⁴ Gestrin, *Bled*, str. 126.

²⁵ Lavtižar, *Zgodovina*, str. 63.

Z letom 1582, v katero sega začetek sistematične deželno knežje protireformacije na tem območju, je tudi briksenski škof ponovno stopil v akcijo in leta 1583 poslal na Bled novo komisijo, tokrat z velikimi pooblastili. Ta je podložnikom prepovedala obiskovanje protestantskih pridig in prejemanje obhajila na gradu v Begunjah. Izdan je bil tudi ukaz, da se morajo vrniti v katoliško vero ali v šestih mesecih prodati svoje zakupne kmetije in oditi z gospodstva. Kmetje so še vedno vztrajali pri svojem, zato so zapoved naslednje leto ponovili. Protestante sta pozvala k vrnitvi v katoliško vero tudi ljubljanski škof Janez Tavčar in ljubljanski stolni prošt Gašper Freudenschuss, ki sta obiskala Bled. Komisija je luteranske voditelje poklicala na grad, vendar jih nikakor ni mogla prepričati o napačnosti njihove vere. Sledile so grožnje z izselitvijo tistih, ki se ne bodo spreobrnil, vendar so se voditelji odredbam komisarjev uspešno upirali, saj so imeli zaslombo pri deželnih stanovih.²⁶

Nova komisija je obiskala Bled leta 1586. Komisarji so tokrat na grad poklicali voditelje protestantskih kmetov Boštjana Finsingerja, Kristofa Krevljica, Jeronima Legata in Janeza Marka, ki se še vedno niso hoteli pokoriti, zato so jim naložili denarno kazen in jih zaprli. Sledila je pritožba pri deželnih stanovih in zahteva po izpustitvi. Komisarji so se temu uprli, vendar na koncu jetnike vseeno izpustili. Zaslišanja protestantov so se nadaljevala. Pet se jih je vrnilo v katoliško vero, ostale, ki so vztrajali pri svojem, so kaznovali z denarno kaznijo. Prej omenjene protestantske voditelje in še Andreja Pretnarja, Lenarta Bulovca ter brata Janeza in Jurija Cundriča so izgnali, njihove posesti pa zaplenili. Tokrat so se izgnanci obrnili na deželnega glavarja Janeza Ambroža grofa Thurna. Leto 1587 je bilo tako v znamenju preprirov med stanovi in briksensko komisijo. Deželni stanovi so trdili, da je nalaganje kazni pravica deželne oblasti, komisija pa je vztrajala pri svojem in nemoteno delovala naprej. Komisarji so ob pomoči ljubljanskega stolnega dekana Sebastjana Zamujena (*Samujen*) še naprej zasliševali podložnike. Tistim, ki se niso hoteli odpovedati novi veri, so izplačali odškodnino za kmetijo in posest ter jih izgnali. Če je bil med njimi kdo, ki se je upiral izgonu, so ga zaprli ob kruhu in vodi. Do junija 1587 je bil pripravljen seznam najodločnejših protestantov z vsemi družinskimi člani, ki so jih potem klicali pred komisijo. Večji del teh ljudi se je uklonil in se vrnil v katoliško vero, ostali so morali zapustiti kmetije in oditi z gospodstva.²⁷

Številni protesti deželnih stanov pri deželnem knezu nadvojvodi Karlu niso dosegli zelenih rezultatov, zato so prišli 26. avgusta 1587 iz Ljubljane na

blejski grad štirje konjeniki, trobentač in trije vojaki ter od komisarjev iz Briksna zahtevali plačilo globe 700 goldinarjev ter pravico izgnanim, da se vrnejo na svoje domove. Briksenski komisarji so zahteve seveda odklonili, zato so 28. avgusta deželni stanovi poslali na Bled dobro oborožene konjenike pod poveljstvom Adama Ravbarja. Njim se je pridružil mnogo radovljiških meščanov, med njimi so bili Žerovc, Groznikar, Savik, Dienstmann in Štular, pa tudi uslužbenci radovljiškega sodišča. Tako zbrana vojska naj bi izgnane protestantske kmete ponovno umestila na njihove kmetije. Ob tem se je zgodilo tudi nekaj manjših incidentov s katoličani. Škofijska stran se je prav tako pripravila na boj, okrepljena z blejskimi katoličani in pristaši iz Bohinja. Spopad je preprečil nadvojvoda Karel, ki je 22. septembra ukazal umik vojske deželnih stanov z Bleda.²⁸

Sledili so še drugi protireformacijski ukrepi. Nadvojvoda Karel je potrdil obsodbo glavnih protestantskih voditeljev, zahteval je njihovo kaznovanje in izgon, za imetje naj bi dobili odškodnino, na njihove kmetije pa naj bi naselili katoličane. Dotaknil se je tudi deželnih stanov ter jim očital podporo protestantom in s tem oviranje dela protireformacijske komisije briksenskega škofa.

Izgon protestantskih podložnikov se je nekoliko zavlekel. Prišlo je tudi do neljubih zapletov, ker so komisarji kot zastopniki zemljiškega gospoda protestantom odvzete kmetije že dodelili novim zakupnikom.

V začetku leta 1588 se je pokazalo, da bi se lahko spor, ki je trajal 16 let, vendarle končal. Na Bled je zopet prišla nova briksenska komisija, ki je imela zelo jasn cilj: odstranitev obsojenih protestantov z Bleda.²⁹

Nadvojvoda Karel je 20. februarja 1588, v dogovoru s škofom, strogo zapovedal deželnemu glavarju izgon protestantov brez odloga, ker je bil termin dovolj dolg in se s tem ne bi smelo več odlašati. Pri zadeti protestanti so se s prošnjo, v kateri so prosili, naj njihovo premoženje ocenijo deželni zapriseženi moške, obrnili na nadvojvodo. Cenitev se je izvršila čez dobro leto, 23. junija 1589, ko je deželni glavar Janez Ambrož grof Thurn poslal na Bled komisijo, ki so jo sestavljali Matija Mrcina, ljubljanski kanonik in kamniški župnik, Filip pl. Siegersdorf in Hans Marll.

Z Bleda in okolice so izgnali skupno 33 družin, ki so jim izplačali odškodnine v skupni vrednosti 4.132 goldinarjev. Z njihovim izgonom je bilo konec reformacijskega gibanja na Bledu.³⁰ Briksenski škof je nato čez leto dni (1590) zahteval od vseh župnikov

²⁶ SI AS 721, Gospodstvo Bled, fascikel 43: Poročilo briksenskih komisarjev Adama pl. Arzta in Wolfganga Hulssa (1580) in priloga k poročilu (1583).

²⁷ SI AS 721, Gospodstvo Bled, fascikel 43: Priloga k poročilu (1586). Glej tudi: Gestrin, Bled, str. 126; Gornik, *Bled*, str. 54; Gornik, *Luteranstvo*, str. 141.

²⁸ Čampa, *Reformacija*, str. 39; Gornik, *Bled*, str. 54–56; Gornik, *Luteranstvo*, str. 142–143; Kimovec, *Bled*, str. 46–47; Dimitz, *Geschichte III*, str. 132.

²⁹ SI AS 721, Gospodstvo Bled, fascikel 43: Priloga k poročilu (1588). Glej tudi: Gornik, *Bled*, str. 56–57.

³⁰ Gestrin, *Bled*, str. 127.

na ozemlju blejskega gospostva poročilo o verskem stanju v posameznih župnijah.³¹

Še leta 1601 zasledimo v pismih, ki jih je ljubljanski škof Tomaž Hren pisal v Briksen, zaskrbljenost glede možnosti ponovne oživitve reformacijskega gibanja na tem območju, saj so na Bled občasno prihajali predikanti s Koroške, kjer se je protestantizem bolj utrdil.³²

Lesce – Radovljica – Katzenstein pri Begunjah

Razvoj drugega pomembnega protestantskega središča je povezan z delovanjem predikanta Petra Kupljenika, ki je bil sin kovača in doma iz Radovljice.³³ Preden je postal protestantski pridigar, je bil nekaj let katoliški župnik v Kovorju,³⁴ kot predikant pa je sprva deloval v Lescah, kjer so bile njegove pridige zelo dobro obiskane. Leta 1563 naj bi že imel mesto plačanega predikanta radovljiškega gospostva, do katerega mu je pomagal Moric pl. Dietrichstein. Nastavili so ga deželni stanovi in mu dodelili letno plačo 30 gld, Dietrichstein je plačilu dodal še 20 gld in brezplačno preskrbo s hrano, plemstvo iz okolice pa je prispevalo še dodatnih 12 gld.³⁵

Reformacija se je v Radovljici najverjetneje pojavila že pred letom 1560, kar ne preseneča, če vemo, da je bil zakupnik radovljiškega gospostva Moric pl. Dietrichstein. Protestantizmu naj bi bil naklonjen tudi njegov predhodnik Volf pl. Dietrichstein.³⁶ Ljubljanska škofijska protireformacijska komisija, na čelu katere je bil radovljiški arhidiakon Tomaž Reutlinger, je zaradi vse glasnejših govoric o širjenju novega verskega nauka leta 1571 vizitirala Radovljico in okolico.³⁷ Pri izpraševanju komisije je Peter Kupljenik povedal, da ima približno 400 vernikov, med njimi so predvsem radovljiški meščani, okoliški plemiči in njihova služinčad.³⁸

Naslednje leto je nadvojvoda Karel od radovljiškega graščaka Morica pl. Dietrichsteina zahteval, da Kupljenika izžene.³⁹ Dietrichstein mu je 17. avgusta 1572 odgovoril,⁴⁰ da hodijo Kupljenikove pridige v Lesce poslušat tudi drugi plemiči (npr. Janez Lamberg, Baltazar Kazianer, Jakob Gallenberg), meščani

Radovljice in mnogi podložniki iz okoliških vasi. S soglasjem deželnih stanov se je pri nadvojvodi skliceval na voljo plemstva, zato je bil januarja 1573 Peter Kupljenik še vedno predikant v Lescah.⁴¹

Težišče protestantskega gibanja se je zaradi protireformacijskih pritiskov počasi začelo prenašati na grad Katzenstein pri Begunjah, ki je bil v lasti Julijane Kazianer. Grad je tako postal novo versko središče za radovljiške protestante in okoliško plemstvo. Leta 1577 je dala graščakinja zato del grajskega poslopja preurediti za verske obrede. Še istega leta (meseca junija 1577) je nadvojvoda Karel že zahteval pojasnila.⁴² Kazianerjeva mu je šele decembra 1577 odgovorila,⁴³ da se v Begunjah zbirajo samo protestantski plemiči, ki prihajajo zaradi božje službe, za radovljiške podložnike pa je zatrdila, da jih nihče ne sili k tem obredom. Dodala je še, da je dala za verske potrebe na razpolago del svojega gradu, da protestanti ne bi uporabljali katoliške cerkvene stavbe, zato meni, da s tem ni kršila pravic, ki jih uživajo stanovi.⁴⁴

Nadvojvoda Karel več kot očitno ni ničesar dosegel pri Kazianerjevi, zato se je zopet spravil na Radovljčane. Marca 1580 je izdal ukaz in jim prepovedal hoditi v Begunje na luteranske pridige. Zahteval je tudi, da preženejo predikanta – šepavega človeka (najverjetneje krojača Klemna Bobka), ki je večkrat pridigal v gradu Katzenstein, stanoval pa pri Pasinčevi vdovi.⁴⁵ Z ukrepi, ki so sledili, je poskušal okrepiti katoliško stran v Radovljici, zato je iz mestnega sveta izgnal protestante, odpustil pa je tudi mestnega pisarja Jakoba Dienstmanna. Pregnati je skušal še »heretika« Jerneja Tulčaja, vendar nadvojvodovi ukrepi na verski položaj v mestu niso imeli posebnega vpliva.⁴⁶

V Begunjah so bili shodi navkljub nadvojvodovim prepovedim množično obiskani. Julijana Kazianer je zato hotela leta 1584 urediti posebno kapelo za protestantsko bogoslužje. Izdelan je bil celo načrt, z radovljiškimi meščani in kmeti pa je bil tudi že sklenjen dogovor, da bodo pri urejanju kapele opravljali tlako ter poskrbeli tudi za les in apno. Aprila 1586 je prišel v Begunje nov nadvojvodov ukaz z zahtevo, naj se takoj ustavi gradnja.⁴⁷ V zaplet se se vmešali še deželni stanovi, ki so se sklicevali na bruško versko pomiritev (1578), po kateri je opravljanje verskih

³¹ SI AS 721, Gospostvo Bled, fascikel 43: Priloge k poročilu (1589, 1590, 1591, 1596, 1597).

³² Gornik, *Bled*, str. 60.

³³ Čampa, *Reformacija*, str. 38; Gruden, *Zgodovina*, str. 727.

³⁴ Čampa, *Reformacija*, str. 38.

³⁵ Čampa, *Reformacija*, str. 38; Gruden, *Zgodovina*, str. 727.

³⁶ Čampa, *Reformacija*, str. 37.

³⁷ Parapat, Doneski, str. 8.

³⁸ NŠAL, KAL, Spisi, fasc. 21/1 (Vizitacijski zapisnik, 1571). V vizitacijskem zapisniku iz leta 1571 se Peter Kupljenik sicer omenja kot župnik v Škofji Loki. Glej tudi: Čampa, *Reformacija*, str. 37.

³⁹ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko I, škatla 93, snopič 8, fol. 38–41 (13. avgust 1572). Glej tudi: Čampa, *Reformacija*, str. 38; Lavtižar, *Zgodovina*, str. 95.

⁴⁰ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko I, škatla 93, snopič 8, fol. 26–32 (17. avgust 1572).

⁴¹ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko I, škatla 93, snopič 8, fol. 49–54 (januar 1573, Gradec). Glej tudi: Čampa, *Reformacija*, str. 38; Lavtižar, *Zgodovina*, str. 95.

⁴² SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko I, škatla 95, snopič 4, fol. 145–146 (6. junij 1577).

⁴³ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko I, škatla 95, snopič 4, fol. 148–152 (20. december 1577).

⁴⁴ Prim. Čampa, *Reformacija*, str. 38.

⁴⁵ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko I, škatla 93, snopič 8, fol. 68–69 (20. marec 1580, Gradec). Glej tudi: Dimitz, *Ge-schichte* III, str. 61.

⁴⁶ Čampa, *Reformacija*, str. 38; Parapat, Doneski, str. 8.

⁴⁷ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko I, škatla 95, snopič 3, fol. 178–183 (19. april 1586).

obredov na plemiških posestvih dovoljeno. Dodali so še pripombo, da ne gre za novogradnjo, temveč le za prezidavo, in tako uspehi.⁴⁸

Neutrudni nadvojvoda pa je še naprej stopnjeval pritisk na Radovljčane. Vicedomu in mestnemu svetu je ukazal, naj preprečita odhajanje radovljiških meščanov v Begunje k protestantskim verskim obredom. Vicedom je zato imenoval posebne komisarje, ki naj bi preiskali dogajanje v Begunjah, a so se ti izmikali in izgovarjali na različne načine. Najprej je poslal v Begunje gozdarja Janeza Wilda in oskrbnika Janeza Kratzenbacherja, nato Jožefa Oberhuberja iz Škofje Loke in Petra Avniča, dacarja iz Kranja. Vsi štirje so se izognili neprijetnemu opravilu.⁴⁹

Nove spore in tožbe med katoličani in luterani je nato razplamtelo ravnanje radovljiškega župnika in ljubljanskega prošta Gašperja Freudenschussa, ker na prvi dan novega leta 1587 ni hotel pokopati protestantskega pokojnika na katoliškem pokopališču. Tega dne bi namreč morali pokopati Mihaela Bohinjca, sina znanega protestanta Jurija Bohinjca. Prošt Freudenschuss je cerkovniku prepovedal skopati jamo, očetu pa zabrusil, naj gre s svojim mrtvim sinom v Begunje, kamor navadno zahaja. Jurij Bohinjec, ki je poskušal še pri drugih katoliških duhovnikih, vendar nikjer ni dobil prostora za pokop, mrlič pa je več tednov ležal nepokopan, se je pritožil deželnim stanovom v Ljubljani. Ti so se obrnili na nadvojvodo, vendar tokrat brez uspeha. Pritožba Jurija Bohinjca na deželne stanove ni nič pomagala, pač pa zadevo celo poslabšala, saj je nadvojvoda ukazal, naj očeta Bohinjca vtaknejo v zapor zaradi branja postile, pridiganja in prepovedanih shodov.⁵⁰

Protestanti so se sicer v Begunjah povsem nemoteno zbirali vsaj do leta 1590 ali še dlje. Občasno in povsem neovirano je tu bival in pridigal Jurij Dalmatin,⁵¹ poleg njega pa še Radovljčana Klemen Bobek in Peter Kupljenik.⁵² Zadnji je kljub zaporne-mu povelju nadvojvode Karla mirno živel in pridigal v Radovljici, kjer je imel svojo hišo. Kranjski deželni stanovi so mu februarja 1590 podelili pokojnino, ker je 25 let deloval kot predikant.⁵³ Kmalu po tem so ga ujeli in odtelj na Kranjskem ni bilo več novic o njem, saj ga je beneška inkvizicija izročila rimskemu Svetemu oficiju. Kupljenik, ki je pet let preživel v rimski inkvizicijski ječi, je ostal trden v svoji veri, zato so

ga, privezanega na kol, zažgali 20. maja 1595 na trgu Campo de' Fiori.⁵⁴

Po letu 1590 je nastopil čas, vse bolj neprijazen do protestantov, kar so občutili tudi posamezni radovljiški meščani, ki so bili večkrat klicani na zagovore v Gradec. Marca 1590 so tako morali tja Andrej Jernejec, Matija Zavid in Jakob Žerovec, meščanu Svarcu pa je grozil celo izgon.⁵⁵

Nemirnemu obdobju navkljub so zidovi gradu Katzenstein nudili zatočišče preganjanim predikantom. Proti koncu leta 1599 je Jurij Andrej Kazianer prejel prošnjo za sprejem in zaščito predikanta Danijela Xylandra, sina pokojnega Marka Xylandra, pastora in predstojnika v Škočjanu pri Turjaku. Kot kaže, je bilo prošnji ugodeno in je mlajši Xylander vsaj do februarja 1600 skrivoma bival na Katzensteinu.⁵⁶

Marca 1601 je prišla v Radovljico verska komisija škofa Tomaža Hrena. Najprej je obiskala Begunje – 10. marca 1601 – in poskrbela za uničenje protestantske molilnice v gradu Katzenstein, ki so jo razstrelili s smodnikom.⁵⁷ Naslednji dan, 11. marca, je škof Hren pridigal v Radovljici, 12. marca pa so morali radovljiški meščani priseči zvestobo katoliški cerkvi. V mesto so poklicali tudi okoliške kmete, ki so bili pozvani k prisegi oziroma vrnitvi v katoliško vero. Večina je to storila brez večjega odpora. Škof je imel v Radovljici razmeroma lahko nalogo in se je že 20. marca odpravil v Kranj.⁵⁸

Cesar Ferdinand II. je poslednji udarec protestantizmu v svojih deželah zadal 1. avgusta 1628, ko je izdal odlok, s katerim je od plemstva zahteval brezpogojno vrnitev v katoliško vero. Okoli sto družin se je raje izselilo iz Kranjske – med njimi tudi Dietrichsteini, ki že vrsto let niso bili več zakupniki radovljiškega gospostva, saj je že leta 1616 radovljiško graščino z vsem pripadajočim kupil Janez Ambrož grof Thurn.⁵⁹

Kranjska Gora in Bela Peč

V kranjskogorski župniji protestantizem ni pustil vidnejših sledi, čeprav je bila tesno povezana z Ziljsko dolino, kjer pa je bil protestantizem močno razširjen. Še največ privržencev nove vere najdemo v Beli Peči, kjer so bili oskrbnik belopeškega gospostva

⁴⁸ Čampa, Reformacija, str. 38.

⁴⁹ Parapat, Doneski, str. 8.

⁵⁰ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko I, škatla 93, snopič 8, fol. 77–80 (1587), fol. 81–88 (2. marec 1587). Glej tudi: Čampa, Reformacija, str. 39; Gruden, Zgodovina, str. 729; Parapat, Doneski, str. 9.

⁵¹ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko I, škatla 88, snopič 3, fol. 214–217. Glej tudi: Lavtižar, Zgodovina, str. 26.

⁵² Čampa, Reformacija, str. 38.

⁵³ Gruden, Zgodovina, str. 728; Dimitz, *Geschichte* III, str. 139, 150; Čampa, Reformacija, str. 39.

⁵⁴ Cavazza, Reformacija, str. 409–435; Žabota, Razvoj, str. 152–153.

⁵⁵ Gruden, Zgodovina, str. 730; Čampa, Reformacija, str. 40.

⁵⁶ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko I, škatla 89, snopič 16, fol. 202 (16. november 1599, Kamnik, Prošnja za zaščito predikanta); fol. 203–207 (29. februar 1600, Ljubljana, Poročilo (testimonium) o predikantu Danijelu Xylandru).

⁵⁷ Lavtižar, Zgodovina, str. 26.

⁵⁸ Čampa, Reformacija, str. 40; Gruden, Zgodovina, str. 846; Parapat, Doneski, str. 10.

⁵⁹ Čampa, Reformacija, str. 40; Gruden, Zgodovina, str. 846; Parapat, Doneski, str. 10–11.

Andrej Nastran (1584–1601) in nekateri obrtniki naklonjeni protestantizmu.⁶⁰

Kranjskogorski župnik Štefan Dolenc se je 29. maja 1571 v Radovljici udeležil razprave o odpravljanju protestantizma. Ob tej priložnosti je povedal, da ima v župniji 800 obhajancev, le mitničar v Podkorenu in 18 drugih faranov naj bi bilo protestantov. Do povsem enakih ugotovitev sta prišla tudi ljubljanska kanonika David Hasiber in Baltazar Radlič, ko sta preiskovala verske razmere v radovljiški dekaniji.⁶¹ Iz obdobja Dolenčevega naslednika Gašperja Aparnika ni neposrednih podatkov o protestantih. Znano pa je, da se je februarja 1582 v Radovljici udeležil razgovora s škofom Janezom Tavčarjem, ki si je močno prizadeval za izkoreninjenje protestantizma.⁶²

Verska komisija škofa Tomaža Hrena je marca 1601 obiskala tudi Kranjsko Goro in Belo Peč. V vizitacijskem poročilu je zelo malo prostora namenjenega Kranjski Gori. Škof Hren je zapisal le, da je v cerkvi blažene Device Marije birmal večje število vernikov. Verske razmere v Beli Peči pa so bile povsem drugačne.⁶³ Tu so bili prebivalci zaradi širjenja protestantskih nauk med letoma 1572 in 1601 brez katoliškega duhovnika. Škof Hren je zato 15. marca 1601 v Belo Peč poslal Jakoba Haumana, župnika iz Šmartnega pri Kranju, da bi s pomočjo verske komisije odprl in blagoslovil cerkev, v kateri je od leta 1597 služboval Baltazar Brecelj, privrženec protestantske vere. Komisija s šmartinskim župnikom je prispela 17. marca in takoj ob prihodu iz cerkve sv. Lenarta izgnala protestante. Ob tem so v cerkvi odprli tudi krstilni kamen, kjer krstna voda že 29 let ni bila zamenjana, a je bila še vedno sveža in bistra, kot bi jo pravkar zajeli iz potoka.⁶⁴ Hauman je imel po škofovem naročilu v Beli Peči tudi daljši nagovor krivoverskim tržanom.⁶⁵ Prebivalstvo se je vdalo in priseglo katoliško prisego. Izjema je bil le grajski oskrbnik, ki ga je komisija zvezanega odpeljala v Radovljico, od tam pa naprej v Ljubljano k rektorju jezuitskega kolegija. Tu se je tudi oskrbnik spreobrnil in prisegel.⁶⁶

Kljub prizadevanjem škofa Tomaža Hrena so se privrženci protestantizma še obdržali. V kasnejših

vizitacijskih zapisnikih tako lahko preberemo, da je v Kranjski Gori med letoma 1612 in 1616 služboval župnik Matevž Škrbec, ki je na belopeškem pokopališču pokopaval protestante, oditi pa je moral »zaradi nezgladnega življenja«.⁶⁷

Verske razmere v Beli Peči so obravnavali tudi na ljubljanski sinodi leta 1643, saj so prišle od tam novice o privržencih protestantizma, nekaj pristaših švicarske reformacije in o opustitvi krsta otrok. Protestanti naj bi ponovno skrunili belopeško cerkev, k njim pa se je zatekel tudi gospod Corenini, ki je bil zaradi protestantizma izgnan.⁶⁸

Septembra 1648 je ljubljanski generalni vikar Francišek Maksimilijan Vaccano ob vizitaciji cerkve sv. Lenarta v Beli Peči izvedel, da lokalni kaplan Luka Maleforčnik že 28 let živi s priležnico.⁶⁹ Ko je za mnenje poprosil oskrbnika belopeške cerkve, pa tudi dacarja Janeza Engelhardta, sodnika Tomaža Gašperja in rokodelca Kristijana Franka, so ti imeli o kaplanu dobro mnenje. Izpostavili so njegovo dobroto, skrb za revne, vestno izvajanje službe in poudarili, da so mu oprostili, ker je iz kaplanije odpustil svojo priležnico Katarino. Vizitator s tem ni bil zadovoljen in je za kaplana zahteval izgon iz župnišča, za priležnico pa izgon iz kraja. Mestni sodnik ji je dodelil 12 goldinarjev in ji hkrati prepovedal vrnitev v Belo Peč.⁷⁰

Leta 1655 najdemo nove podatke v vizitacijskem poročilu ljubljanskega generalnega vikarja Filipa Terpina, kjer je zapisal, da so v Beli Peči pri cerkvi sv. Lenarta, izven cerkvenega zidu, pokopali protestante Jurija Gašperja in njegova sinova Jožefa in Krištofa. Privrženci protestantizma so ukinili tudi bratovščino sv. Rešnjega telesa in jo kljub zahtevam v letu 1649 in 1655 niso želeli ponovno ustanoviti.⁷¹

Gorje

Med duhovniki, ki so službovali v cerkvi sv. Jurija v Gorjah, se leta 1567 omenja predikant Marko Žlahtnič,⁷² ki je deloval po Gorenjskem, svojo življenjsko pot pa sklenil 10. maja 1581 v meščanskem špitalu v Ljubljani. Pokopali so ga na pokopališču pri Sv. Petru.⁷³

⁶⁰ Benedik, *Kranjska*, str. 13; Mugerli, *Kranjskogorska*, str. 47.

⁶¹ Mugerli, *Kranjskogorska*, str. 47; Benedik, *Kranjska*, str. 13.

⁶² Benedik, *Kranjska*, str. 14.

⁶³ Prav tam, str. 14.

⁶⁴ Dogodek je v lokalni kroniki opisan takole: »Zu Weissenfels in der Kirchen dess H. Leonardi ist nach Reformirung dess Lutherthumbs der 29 Jahr lang verschlossen gestandene Tauff-Brunn von denen Herrn Commissariis am 15. [!] März 1601 eröffnet, und nach 29 Jahren so frisch und lauter und hell gefunden worden als wenn das Wasser den Augenblick aus einem Brunn oder Bach wäre geschöpft worden.« Glej: Lavtižar, *Zgodovina*, str. 131; Valvasor, *Die Ehre VIII*, str. 832.

⁶⁵ Podlogar, *Iz zgodovine*, str. 52; Lavtižar, *Zgodovina*, str. 131; Mugerli, *Kranjskogorska*, str. 47.

⁶⁶ Dimitz, *Geschichte III*, str. 335; Gruden, *Zgodovina*, str. 834; Podlogar, *Iz zgodovine*, str. 52–53; Mugerli, *Kranjskogorska*, str. 47.

⁶⁷ Benedik, *Kranjska*, str. 14–15; Mugerli, *Kranjskogorska*, str. 47.

⁶⁸ NŠAL, KAL, fasc. 40/57. Glej tudi: Mugerli, *Kranjskogorska*, str. 47.

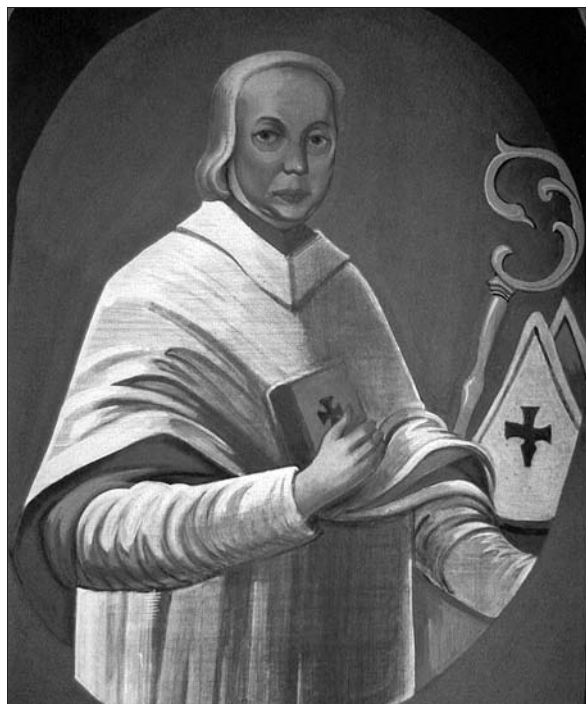
⁶⁹ NŠAL, KAL, fasc. 23/2. Glej tudi: Mugerli, *Kranjskogorska*, str. 48.

⁷⁰ NŠAL, KAL, fasc. 23/3. Glej tudi: Mugerli, *Kranjskogorska*, str. 49.

⁷¹ NŠAL, KAL, fasc. 22/9, 23/3. Glej tudi: Mugerli, *Kranjskogorska*, str. 47.

⁷² Lavtižar, *Zgodovina*, str. 56.

⁷³ »Den 10. may [1581] ist herr Marx Schlachnitsch, ainer ersamen landtschafft gewesster predicant in Ober Crain, so im burgerspital sällighen in vnser, der predicanten bey wesen, gestorben oder vil mer nur entschlaffen, bey S[an]nt] Peter begraben, neben herrn Gregorn [V]lachouitschen sälligen vnd herrn Georgen Juritschitschen sälligen.« Glej: SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko I, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 301r.

Florjanovo znamenje na Placu v Kropi z upodobitvijo škofa Tomaža Hrena (foto: Barbara Žabota).

Jesenice

Jeseniški protestanti so imeli močno oporo v savskem fužinarju Lenartu Hrenu in oskrbniku belopeškega gospostva Andreju Nastranu. Med imeni župnikov, ki so delovali na Jesenicah, izstopa Gregor Burcar (pisano tudi *Burzar* ali *Wurzer*), ki naj bi bil še leta 1631 pristaš protestantizma, čeprav je protireformacijska komisija 16. marca 1601 obiskala Jesenice. Tega dne je škof Tomaž Hren govoril Jeseničanom, zasliševal osumljene, spreobrnjeni pa so morali zapriseči.⁷⁴

Kropa

V verskih zadevah so bili Kroparji precej zapuščeni, zato so bila tu ugodna tla za razvoj protestantizma. Na razvoj so pomembno vplivali še Dietrichsteini, zakupniki radovljiškega gospostva in privrženci nove vere, prav tako rudarski sodnik, ki je iz Radovljice prihajal v Kropo. Tu je med drugim deloval tudi predikant Peter Kupljenik, domačin, ki je uspel pridobiti večje število privrženecov.⁷⁵

Marca 1601 je protireformacijska komisija vizitirala Radovljico, ob tem pa prisilila tudi okoliške protestante, da pridejo pred škofa Tomaža Hrena. Tako so prišli tudi kovači iz Kroke, se spreobrnili in prisegli zvestobo katoliški cerkvi. Trije med njimi

tega niso želeli storiti, zato sta bila dva izgnana iz dežele, enega pa so obsodili na sramotilni kamen, kjer je moral stati in v rokah držati odprto protestantsko knjigo. Kazen ga je »spametovala«.⁷⁶

Škof Hren je Kropo obiskal 15. septembra 1606. Takrat ga je pričakala večja množica ljudi, ki se je pred kratkim spreobrnila iz protestantske v katoliško vero.⁷⁷ Na mestu, kjer je javno pridigal zoper kroparske protestante, so postavili spomenik – Florjanovo znamenje – med Dolenčevo in Pibrovčevo hišo, kjer pelje pot na Jamnik.⁷⁸ Danes je to osrednji del naselja Kropa, ki ga predstavlja kroparski trg – Plac.⁷⁹

Savska fužina

Iz ugotovitev protireformacijske komisije in poročil ljubljanskega škofa Tomaža Hrena izvemo, da so bili v savski fužini zaposleni protestantski delavci. Te je komisija z oboroženim spremstvom 16. marca 1601 izgnala in uničila njihovo molilnico. Jurij Buccelleni, fužinar na Savi, ni nasprotoval odločitvi komisije glede izгона njegovih delavcev, temveč se je v verskih sporih postavil na katoliško stran.⁸⁰

⁷⁴ Podlogar, *Iz zgodovine*, str. 69–70; Lavtižar, *Zgodovina*, str. 71.

⁷⁵ Dimitz, *Geschichte* III, str. 369; Podlogar, *Iz zgodovine*, str. 41.

⁷⁶ Lavtižar, *Zgodovina*, str. 89; Dimitz, *Geschichte* III, str. 369; Podlogar, *Iz zgodovine*, str. 41.

⁷⁷ Benedik, *Iz protokolov*, str. 25. Glej tudi: Lavtižar, *Zgodovina*, str. 90.

⁷⁸ Podlogar, *Iz zgodovine*, str. 42.

⁷⁹ Spletna stran: <http://www.radolca.si/kropa-trg/>; pridobljeno 19. 8. 2016.

⁸⁰ Müllner, *Geschichte*, str. 404.

Zásip

Med župniki v Zásipu se omenjata dva, ki sta povezana s protestantizmom. Prvi je že omenjeni Marko Žlahtnič, navdušen protestant, ki naj bi tu služboval med letoma 1532 in 1556, kot župnika v Gorjah pa ga zasledimo leta 1567, in drugi Gregor Assler (1560–1585), pri katerem je med njegovim službovanjem v Zásipu nekaj časa prebival predikant Krištof Fašang (1572–1573), odstavljeni grajski župnik z Bleda.⁸¹

Za konec ...

Reformacijsko gibanje, ki je na Zgornjem Gorenjskem naletelo na ugodna tla, je kljub gorečnosti praviloma zamrlo do leta 1601, ko je protireformacijska komisija s škofom Tomažem Hrenom na čelu obiskala posamezne kraje in poskrbela, da se je prebivalstvo spremenilo in priseglo katoliški veri. Tiste družine in posamezniki, ki so bili še vedno versko goreči, so zaradi svojega vztrajanja prodali premoženje in zapustili deželo. Posamezne sledi protestantizma pa lahko v nekoliko bolj oddaljenih krajih zasledimo še sredi 17. stoletja.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije
SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko
SI AS 721, Gospodstvo Bled
SI AS 1073, Zbirka rokopisov

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana
NŠAL, KAL, Špisi, fasc. 21/1; 22/9; 23/2; 23/3;
40/57.

LITERATURA

Adam, Lucijan: *Življenje in delo Jurija Dalmatina ter mesto njegovih del v slovenski književnosti 16. stoletja* (doktorska disertacija). Koper, 2012.
Benedik, Metod: Benedik, Marko. *Kranjska Gora: 600 let župnije: 1390–1990*. Kranjska Gora: Župnijski urad, 1990.
Benedik, Metod: Iz protokolov ljubljanskih škofov. *AES* 10 (1988), str. 10–24.
Cavazza, Silvano: Reformacija v oglejskem patriarhatu: heterodoksne skupine in luteranske skupnosti (in usoda Petra Kupljenika). *Zgodovinski časopis* 55, 2001, str. 409–435.

Čampa, Marjeta: Reformacija v Radovljici. *Radovljiški zbornik*. Radovljica: Škuščina Občine Radovljica, 1992, str. 37–41.

Dimitz, August: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813*. Dritter Theil. Laibach, 1875.

Dolinar, France Martin: Oris zgodovine (pra)župnije Radovljica. *Radovljiški zbornik*. Radovljica: Občina Radovljica, 1995, str. 254–270.

Fékónja, Andrej: K spisu »Reformacija v Slovencih«. *Ljubljanski zvon*, 1891, str. 525–532.

Fékónja, Andrej: Reformacija v Slovencih. *Ljubljanski zvon* (1890), str. 477–488 (1. del), 541–546 (2. del), 607–617 (3. del), 656–664 (4. del), 712–722 (5. del).

Gestrin, Ferdo: Bled v fevdalnem obdobju – do konca 18. stoletja. *Kronika* 32, 1984, str. 119–130.

Gornik, Franc: *Bled v fevdalni dobi*. Bled: Zavod za napredek turizma, 1967.

Gornik, Franc: Luteranstvo in protireformacija na Bledu v 16. stoletju. *Zgodovina blejske župnije*. Celje: Mohorjeva družba; Bled: Župnijski urad, 1990, str. 139–145.

Gruden, Josip: *Zgodovina slovenskega naroda*. Celovec: Družba sv. Mohorja, 1910.

Kimovec, Frančišek: *Bled nekdanj in sedaj*. Ljubljana: Jezerska cerkev, 1908.

Lavtižar, Jožef: *Zgodovina župnij in zvonovi v dekaniji Radolice*. Ljubljana, 1897.

Mugerli, Marko: *Cerkvene razmere v ljubljanski škofiji v času škofa Otona Buchheima (1641–1664)* (doktorska disertacija). Ljubljana, 2011.

Mugerli, Marko: Kranjskogorska župnija od reformacije do prve svetovne vojne. *Med Julijci in Karavankami*. Jesenice: Gornjskesavski muzej, 2011, str. 45–64.

Müllner, Alfons: *Geschichte des Eisens in Krain, Görz und Istrien von der Urzeit bis zum Anfange des XIX. Jahrhunderts*. Wien und Leipzig, 1909.

Parapat, Janez: Doneski k zgodovini kranjskih mest. I. Radolice. *Letopis Matice slovenske* za 1872 in 1873, str. 3–12.

Podlogar, Leopold: Iz zgodovine kranjskih trgov. II. Kranjski trgi. 1. Bela Peč. *Vrtec* 50 (1920), št. 1–2, str. 25–27; št. 3–4, str. 51–56.

Podlogar, Leopold: Iz zgodovine kranjskih trgov. II. Kranjski trgi. 3. Jesenice. *Vrtec* 51 (1921), št. 1–2, str. 16–19; št. 3–4, str. 43–46; št. 5–6, str. 69–70.

Podlogar, Leopold: Iz zgodovine kranjskih trgov. II. Kranjski trgi. 5. Kropa. *Vrtec* 52 (1922), št. 1–2, str. 17–20; št. 3–4, str. 41–43.

Pokorn, Franc: Doneski k zgodovini Bleda in okolice. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, 14, 1904, str. 1–8, 110–125, 145–168.

Preinfalk, Miha: *Auerspergi: po sledih mogočnega tura*. Ljubljana: Založba ZRC, 2005.

Radics, Peter: *Herbard VIII. Freiherr zu Auersperg (1528–1575), ein krainischer Held und Staatsmann*. Wien, 1862.

⁸¹ Lavtižar, *Zgodovina*, str. 135. Glej tudi spletno stran: <https://sites.google.com/site/zupnijazasip/zgodovina-zupnije>; pridobljeno 21. 7. 2016.

- Razvaline Kamen. *Tedenske slike* 1, št. 30 (25. 6. 1926), str. 1.
- Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*. Laybach, Nürnberg, 1689.
- Voje, Ignacij: Odnos fevdalnih rodbin na Kranjskem do reformacije. *Zgodovinski časopis* 49, 1995, str. 67–74.
- Wallner, Julius: Herbard von Auersperg und die Vel-deser Herrschaft. *Mitteilungen des Musealvereins für Krain* 2, 1889, str. 149–262.
- Zorec, Črtomir: Pomenki o nekaterih krajih radovljjske občine. *Glas XXXII*, št. 65 (17. 8. 1979), str. 9.
- Žabota, Barbara: Die Entwicklung des Protestantismus in den slowenischen Gebieten der Brixner und Freisinger Hochstifte. *Blaznikov zbornik: Festschrift für Pavle Blaznik*. Ljubljana, Škofja Loka: Založba ZRC, 2005, str. 165–174.
- Žabota, Barbara: Razvoj protestantizma na slovenskih ozemljih briksenske in freisinške škofije. *Blaznikov zbornik: Festschrift für Pavle Blaznik*. Ljubljana, Škofja Loka: Založba ZRC, 2005, str. 147–154.
- Žnidaršič Golec, Lilijana: *Duhovniki kranjskega dela ljubljanske škofije do tridentinskega koncila*. AES 22, Ljubljana, 2000.

ELEKTRONSKI VIRI

- <https://sites.google.com/site/zupnijazasip/zgodovina-zupnije> ; pridobljeno 21.7.2016.
- <http://www.radolca.si/kropa-trg/> ; pridobljeno 19. 8. 2016.

S U M M A R Y

Reformation and Counter-Reformation in Zgornja Gorenjska

In the 16th century, Zgornja Gorenjska was one of the many parts of present-day Slovenian territory that felt the influence of the Reformation movement. Conditions were favourable for the emergence of two major Protestant centres, as well as a few places where Protestant activity was documented to a lesser extent.

The first major Protestant centre developed in Bled or, more specifically, in the Bled seignior. Its beginnings date back to before 1550, since the economic life of the Bled parish church was controlled by the members of the Dietrichstein family, who were ardent supporters of the new religion from very early on. About 1556, Krištof Fašang, an impassioned follower of the new teachings as well, was appointed parish priest of Bled. Other two visible members of

the local Protestant community were the leaseholder of the Bled seignior, Herbard Baron Auersperg, and his wife Maria Kristina, née Spaur-Valör. Between 22 and 24 June 1561, the latter hosted at her home in Bled none other than Primož Trubar, who returned to Carniola at the behest of the Provincial Estates. That the Protestant centre was indeed a noteworthy one is also confirmed by the piece of information that Faschang provided during his visitation in 1571, according to which he had about 1100 to 1200 followers among the nobility, officials and servants in Bled and the surrounding area.

The second important Protestant centre developed once Lesce and Radovljica established a connection with the Katzenstein Castle near Begunje. The central figure was preacher Peter Kupljenik, a native of Radovljica, who first served in Kovor as a Catholic parish priest and then as a preacher in Lesce. He was secured the position of a paid preacher by Moritz von Dietrichstein, the leaseholder of the seignior of Radovljica. The origins of Protestantism in Radovljica most probably date back to the time before 1560 and during his visitation in 1571 Kupljenik already had a congregation of 400 believers, mostly among Radovljica's townsmen, local nobility and their servants. Due to the constant pressure from Archduke Karl, the centre of the Protestant movement gradually moved to the Katzenstein Castle. In 1577 its owner, Juliana Kazianer, had part of the castle rearranged for liturgical purposes, so that the Protestants wouldn't need to use the nearby Catholic church as their place of worship. Despite the Archduke's prohibitions, rallies in Begunje attracted great crowds, which ultimately led Juliana Kazianer to build a special Protestant chapel on the castle grounds in 1584.

Elsewhere in Zgornja Gorenjska the Protestant movement attracted a considerably smaller number of followers. The only Protestants in Bela Peč (Weissenfels) were the steward of the Bela Peč manor, Andrej Nastran, and a few craftsmen; sources for Gorje mention a preacher Marko Žlahtnič, who was also active in Zásip, alongside Gregor Assler, who briefly hosted Krištof Fašang, the deposed parish priest of Bled.

In March 1601 a Counter-Reformation commission visited Zgornja Gorenjska under the leadership of Tomaž Hren, the Bishop of Ljubljana. By that year, the situation in Bled had calmed down, even though the bishop was still concerned about the possible revival of the Reformation movement. A different situation presented itself in Begunje, where the commission blew up a castle chapel, or in Bela Peč, where the castle steward was bound and driven to Ljubljana, where the rector of the Jesuit College made him see "the error of his ways", convert and swear his loyalty to Catholic faith. A few isolated incidents related to Protestantism continued to take place in Bela Peč until the mid-17th century.